
656 . výročí založení Univerzity Karlovy (Projev rektora)

6 5 6 . výročí založení Univerzity Karlovy (Projev rektora prof. Ing. Ivana Wilhelma, CSc.)

Vážený páni senátoři,
vážený pane předsedo školského výboru Národní rady Slovenska,
Excelence, magnificence, spectabiles, cives academici,
vzácní hosté, dámy a pánové,

tak jako každý rok, scházíme se i letos zde, ve Velké aule Karolina, abychom si připomněli výročí založení Univerzity Karlovy. Je tomu dnes právě 656 let od okamžiku, kdy český král Karel IV. oznámil na zasedání českých stavů svoje rozhodnutí, opatřit zakládací listinu „studia generale“, zhotovenou speciálně pro toto učení, zlatou královskou pečetí. Tím započala dlouhá a přepestrá historie instituce, která se svými postoji, vlivem i akademickým přínosem stala univerzitou vpravdě národní. Svým významem je obecně přijímána jako skutečný klenot české vzdělanosti a kultury a to nejen u nás doma, ale i v celém civilizovaném světě. Je proto namístě připomenout si výročí založení tak důležité a významné instituce. Jsem proto rád, že jste přijali pozvání na toto zasedání a dovoluji, abych Vás všechny co nejsrdečněji přivítal a abych Vám všem poděkoval za to, že jste dnes do Velké auly přišli.

Je možné, že moje úvodní slova vyvolají u některých přítomných podiv, rozpaky, možná i pochyby. Je vůbec správné, či dokonce zapotřebí, abychom sami deklarovali význam naší univerzity? Nerozhoduje o jejím významu vlastně prostý fakt, totiž jak je v tom kterém prostředí přijímána? A není tudíž zbytečné některé zjevné pravdy znovu připomínat? Ale právě lhotejnost či mlčení o věcech zjevných, samozřejmých a triviálních – jako je síla poznání, význam vzdělanosti a funkce univerzity, která je kultivuje a šíří – mohou způsobit, že začnou být jako elementární pravdy a hodnoty ve své samozřejmosti přehlíženy. Proto jsem si jist, že si sami máme být významu těchto hodnot a významu této univerzity, která je bytostně představuje, vědomi. Nikoli proto, abychom je stavěli na pochybné piedestaly. Ale především proto, že toto je závazek pro nás, abychom především naší prací, jež je neoddelitelně spjata s naším životem, přispěli jak nejlépe umíme nejen ke stabilizaci, ale i dalšímu rozvoji a upevnění těchto hodnot. Neboť postavení a význam naší univerzity je sice pevně ukotven v historii, ale dynamicky je utvářen právě teď, naší prací, naší schopností reflektovat nové úkoly a naší ochotou před nimi neuhnout. Slavnostní shromáždění není příležitostí pro analýzu aktuálního postavení jednotlivých univerzitních oborů. K tomuto účelu máme dnes vytvořenu řadu jiných nástrojů jak pravidelného, tak i mimořádného charakteru, v jejichž rámci se snažíme hledat vhodné způsoby hodnocení kvality a také toto hodnocení provádět. Je zřejmé, že i přes obtížnost metodiky vzájemného porovnávání nejsou všechny obory zejména v mezinárodním srovnání v nejlepší situaci, a to i přes značný stupeň konkurence akademického prostředí. Avšak otevřené, konstruktivní prostředí akademické instituce rozměrů Univerzity Karlovy dává velmi dobré předpoklady jak pro motivaci zvyšování úrovně, tak i k vytváření věcných podmínek pro její realizaci. Stačí však tato obecná formulace role univerzitního prostředí k tomu, abychom zajistili přijatelnou perspektivu univerzity v dlouhodobém horizontu? Zajisté nikoli. Univerzita Karlova nežije v izolaci od veřejnosti, ani v izolaci od ostatních vysokých škol v ČR. A nežije ani v izolaci mezinárodní. Je proto nanejvýš důležité, abychom hledali cestu jejího dalšího vývoje v kontextu zmíněných vztahů. Z nich nejdůležitější je v současnosti bezesporu role Univerzity Karlovy v rámci připravované reformy vysokých škol v ČR a její budoucí role v mezinárodním akademickém dění. Jde zejména o její postavení v budoucím evropském vzdělávacím a výzkumném prostoru.

O reformě vysokého školství v ČR se v poslední době hovoří hodně a často. Někdy ale není zcela zřejmé, co si máme pod tímto pojmem představovat ani to, že je to pojem aktuální nejen v ČR, ale ve většině států Evropy. Právě politická reprezentace Evropy zcela jasně deklarovala záměr zásadně širšího prosazování vědy, výzkumu a vývoje do praktického života a evidentně také hodlá aktivitu, směřující k tomuto strategickému cíli, zřetelně podporovat.

Snaha Evropské unie vyrovnat se v této oblasti USA, Japonsku a Kanadě není eliminací vlivu těchto států na Evropu. Ve vztahu k nim má prostě jen vést k posílení Evropy a to zejména v ekonomických kritériích. Je to jeden z aspektů zvyšování konkurenceschopnosti Evropy.

Jestliže se má věda a výzkum více prosazovat do praktického života, pak je nezbytné vytvářet mnohem širší podporu výzkumu na všech úrovních, včetně nezpochybnitelné motivace jeho konečných „odběratelů“. A mají-li mít tyto snahy

vůbec slušnou naději na úspěch, pak musí dostat širší základnu, než na které byly doposud pěstovány. Opakovaně proklamované a zdá se, že dnes již i vážně zamýšlené odhodlání politiků postupně, nicméně radikálně navýšovat finanční podporu výzkumu by mělo směřovat právě k naplnění těchto cílů.

A v souvislosti s těmito záměry se upřela pozornost na univerzity, které jsou přirozeným prostředím, kde věda je (resp. musí být) systematicky pěstována. Univerzitní síť Evropy je již dlouho a intenzivně budována a je proto vhodným kandidátem jak pro rozšíření badatelské základny, tak pro konstituování špičkového výzkumu. Ten se v Evropě doposud soustřeďoval v excelentních centrech, ale nyní bude rozšiřován především na univerzitní pracoviště, zejména ta, která mají předpoklady v hodnocení výstupů tohoto výzkumu obstát. Zkušenosti akademických pracovníků z intenzivní mezinárodní spolupráce a budování partnerských sítí spolupracujících institucí posouvá program rozšiřování a prohlubování výzkumu do nových dimenzí, které jsou velmi slibné pokud jde o časové horizonty rozvoje i efektivitu vynakládaných prostředků.

Pro obě zmíněné aktivity – rozšiřování výzkumné základny a prosazování špičkového výzkumu – musí být, na základně přísně věcného hodnocení efektivity, vytvářeny odpovídající podmínky pro jejich činnost a rozvoj. Úměra je tu prostá, jednoduchá a svým způsobem neúprosná: Špičkový výzkum musí být špičkově financován a i jinak špičkově zabezpečován. Tuhle „jednoduchou“ rovnici se snaží řešit i univerzity evropských zemí. V řadě států, které se již vydaly tímto směrem proto dochází k zásadní restrukturalizaci vysokoškolského systému velmi podobné té, která je navrhována i v rámci naší reformy.

Není a nemůže ani v budoucnu být pochyb o tom, že do tohoto vývoje se musí promítat autonomní a svobodná volba každé akademické instituce a že poskytované podmínky nepovedou k tomu, aby se akademické svobody staly pouze nenaplněným snem.

Avšak posílení výzkumu není v současnosti jediným úkolem vysokých škol. Základním obsahem Boloňské deklarace je rozšíření přístupu ke vzdělání mnohem většímu počtu obyvatel než tomu bylo dosud a vytváření dostatečné nabídky celoživotního vzdělávání, jako životní filosofie jednotlivce. Požadavek masifikace vzdělání se týká především otevření bakalářských studijních programů, s nezpochybnitelnými znaky vysokoškolského studia. Magisterská a zejména doktorandská studia musí nejen udržet současné, ale postupně mají zavádět vyšší standardy vzdělání, v souladu s vývojem jednotlivých vědních disciplín, se kterými studijní program souvisí.

Zdá se však, že oba základní požadavky – prohloubení výzkumu a rozšíření vzdělávání – působí proti sobě navzájem. Přitom jde o požadavky stejného významu a stejné důležitosti. Snaha vyhovět těmto požadavkům současně v rámci jedné vysoké školy je obtížně řešitelná úloha. Je proto nutné si uvědomit, že plnění obou těchto požadavků by měl zajišťovat vysokoškolský sektor jako celek, nikoli každá jednotlivá vysoká škola. Nabízí se proto řešení, spočívající v motivování vysokých škol ke každé z uvedených činností. Přitom každá vysoká škola si sama může zvolit další vývoj své orientace v rámci jednotlivých výzkumných disciplín a studijních programů.

Patrně nejsilnějším nástrojem schopným vyvolat motivaci dalšího vývoje je způsob financování vysokých škol. Proto je výše zmíněná reforma vysokých škol spojována s reformou jejich financování. Zdůrazňuji na tomto místě, že reforma financování má být nástrojem k reformě vysokého školství a nikoli naopak. Cílem je reformovat obsahovou stránku vysokých škol a to je úloha mnohem složitější, ve srovnání se systémem poskytování financí. V době, kdy je zřejmá celková podfinancovanost vysokoškolského systému vzniká jedinečná příležitost pro změnu metodiky financování. Pokud bychom dokázali přivést do systému nové prostředky, pak by bylo možné těmito prostředky motivovat chování, které povede k obsahové reformě vysokých škol. Takže návrh předložené vysokoškolské reformy znamená koncentraci prostředků a cílenou podporu těm pracovištím, které budou naplňovat její parametry kvality. Úspěšnost motivačních nástrojů bude přímo závislá na objemu dostupných finančních prostředků. Zdroje státního rozpočtu jsou však pouze jednou z možností podpory činností na vysokých školách. Stejně motivační a stejně cílenou podporou by byly prostředky sekundárních zdrojů, poskytovaných zejména soukromým sektorem, formou daňových úlev, ale i řadou dalších.

Je potěšitelnou skutečností, že osud vysokých škol se stává předmětem zájmu nejen vysokoškolské reprezentace, ale většiny akademické obce. Vážím si aktivit studentů, směřujících ke zlepšení současného stavu vysokých škol. Oni totiž představují devět desetin počtu akademických občanů.

Univerzita Karlova v tomto kontextu zřetelně definuje svoji strategii. Chceme nadále rozvíjet spektrum svých studijních programů, podporovat oblast profesního vzdělávání především rozšiřováním nabídky kurzů celoživotního vzdělávání. Vlastní výzkumnou činností chceme intenzivněji ovlivňovat studijní standardy především v magisterských studijních programech. Avšak našim základním strategickým cílem je intenzivní vědecká a výzkumná činnost, co nejtěsněji propojená s doktorskými studijními programy. Domníváme se, že máme velmi dobré předpoklady uspět v naprosté většině disciplín, kterými se zabýváme. Proto s napětím očekáváme výsledek letošního řízení podpory výzkumných záměrů, který může významně ovlivnit dění na Univerzitě Karlově na delší dobu.

Naše snaha o profilaci univerzity jako významné, mezinárodně uznávané a konkurenceschopné vědecké instituce ovšem nemůže být naplněna jen dobrými úmysly a sebelepšími skutky, které by se bez pomoci a pochopení státu mohly stát po čase „jen“ ilustrativní ukázkou toho kudy a kam až jsme mohli dojít, kdyby na křižovatce, kde se právě teď ocitáme

nesvítala tak dlouho červená. Zatím je státní rozpočet hlavním zdrojem podpory našich činností a tudíž jsou i naše snahy na státním rozpočtu přímo závislé. Naše odborná orientace jak vzdělávací, tak i výzkumné činnosti je rozhodnutím alespoň střednědobého výhledu. Nemůžeme tudíž naše strategie měnit radikálním způsobem příliš často. Potřebujeme proto znát výhled pro naše aktivity v dosti konkrétní podobě. Neobejdeme se proto bez závazného rozhodnutí politické reprezentace, protože zahájení reformy vysokého školství již dále odkládat nelze a to, jak bude reforma vypadat, v jakých časových horizontech budou probíhat jednotlivé její kroky, závisí především na podpoře ze strany státu.

Je samozřejmé, že podle tohoto výhledu také budou vypadat obrysy nejen Univerzity Karlovy, ale celého budoucího českého vysokého školství. Musíme si uvědomit, že stojíme před velmi důležitým rozhodnutím, které ovlivní nejen české vysoké školy, ale rovněž celou společnost. Musíme se rozhodnout, zda ČR bude do budoucna rovnoprávným partnerem členským zemím EU. Zda budeme přispívat k tvorbě nových poznatků a k obohacování evropské a světové kultury. Zda budeme moderním státem vzdělaných, sebevědomých občanů v demokratickém společenství. Zda budeme mít šanci konkurovat ostatním vyspělým státům světa. O tom všem se dnes rozhoduje při zahájení reformy vysokého školství. Jsou to jednoduché otázky, které nabízejí vcelku snadné odpovědi. A dokud má člověk ještě chuť se ptát a sílu odpovídat, není to tak zlé. Ale otázkou a odpovědí vlastně všechno teprve začíná. A já mám pocit, že dnes, kdy si připomínáme 656 výročí založení Univerzity Karlovy bychom už měli být přece jen dál než na začátku.

Děkuji Vám za pozornost, se kterou jste mě vyslechl.

V Praze, 7. dubna 2004